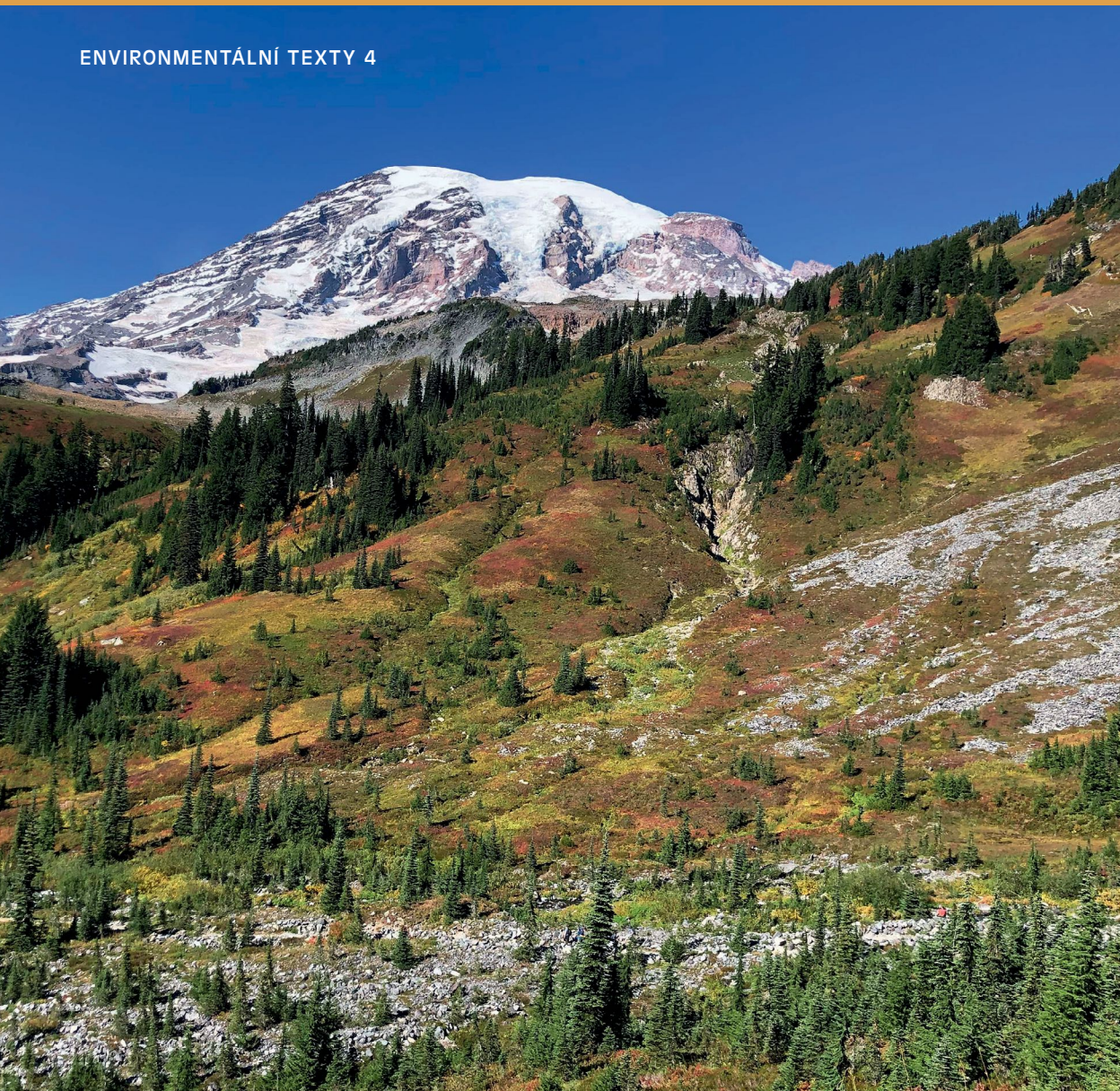
KAROLINUM

Lubomír Mlčoch, Martin Potůček, Jiří Kameníček:

Ekonomie, ekologie, veřejná politika, eudaimonia. Lidské hodnoty a problémy rozvoje civilizace

ENVIRONMENTÁLNÍ TEXTY 4



EKONOMIE, EKOLOGIE, VEŘEJNÁ POLITIKA, EUDAIMONIA.
LIDSKÉ HODNOTY A PROBLÉMY ROZVOJE CIVILIZACE
PŘIPOMÍNKA DVACETI ŠESTI LET STUDENTSKÉ CENY JOSEFA VAVROUŠKA
NA FAKULTĚ SOCIÁLNÍCH VĚD UNIVERZITY KARLOVY

Lubomír Mlčoch, Martin Potůček, Jiří Kameníček

———

Recenzovali:
prof. RNDr. Bedřich Moldan, CSc., d. h. c. (1. vydání)
prof. RNDr. Hana Librová, CSc. (1. vydání)
PhDr. Michal Bauer, CSc. (1. vydání)
Ing. Jiří Dlouhý (2. vydání)

Autoři
Lubomír Mlčoch: Kapitoly 1 až 5, 7, 7.1, 7.2, 8
Martin Potůček: Kapitoly 6, 7.3, 8
Jiří Kameníček: Příloha B

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum
Praha 2022
v edici Environmentální texty
Redakce Dita Křišťanová
Grafická úprava Jakub Kovařík
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání druhé, aktualizované a doplněné

© Univerzita Karlova, 2022
© Lubomír Mlčoch, Martin Potůček, Jiří Kameníček, 2022

ISBN 978-80-246-5100-2
ISBN 978-80-246-5140-8 (pdf)



Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Úvodní slovo a poděkování 7

KAPITOLA 1: KDO BYL JOSEF VAVROUŠEK 9

KAPITOLA 2: SYSTÉMOVÝ INŽENÝR A VIZIONÁŘ V ČESKÉM PROSTŘEDÍ 16

KAPITOLA 3: J. VAVROUŠEK A „RADA MOUDRÝCH“ SVĚTA JEHO DOBY: K. BOULDING, B. WARD A AMARTYA SEN 20

KAPITOLA 4: SLABINY MODELU VŠEOBECNÉ TRŽNÍ ROVNOVÁHY V EPOŠE ANTROPOCÉNU 30

KAPITOLA 5: EUDAIMONIA A ŠTĚSTÍ. FINALITA EKONOMIE, ÚDĚL A POSLÁNÍ ČLOVĚKA NA ZEMI 37

KAPITOLA 6: LIDSKÉ HODNOTY SPOJENÉ S TRVALE UDRŽITELNÝM ZPŮSOBEM ŽIVOTA A VEŘEJNÁ POLITIKA 42

KAPITOLA 7: CENA JOSEFA VAVROUŠKA OČIMA MLADÝCH ÚČASTNÍKŮ SOUTĚŽE 50

7.1 Ohlas Vavrouškovy ceny mezi studenty Univerzity Karlovy 52

7.2 Příspěvky moravské environmentální a rozvojové školy 60

7.3 Studentské práce na konci prvního čtvrtstoletí existence Ceny 64

KAPITOLA 8: EPILOG JAKO NADĚJE EKOLOGICKÉ KONVERZE 69

Shrnutí 74

Summary 75

Přílohy 76
A) Faksimile „Zakládací listiny“ soutěže o Cenu Josefa Vavrouška 76
B) Seznam přihlášených a oceněných studentských prací v letech 1996–2021 77

Použitá literatura 117
Seznam obrazových příloh 119

Úvodní slovo a poděkování

Tato publikace vychází jako připomínka už šestadvacátého výročí tragické smrti Josefa Vavrouška, posledního československého federálního ministra pro životní prostředí a proděkana pro rozvoj Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Dvacátého šestého výročí dosáhla i studentská Cena Josefa Vavrouška „Lidské hodnoty a problémy rozvoje civilizace". Odezva mladé generace na tuto soutěž je přesvědčivá nejen počtem 407 přihlášených prací za 26 let, ale i šíří jejich záběru a kvalitou provedení. „Odhalené preference" bakalářů, magistrů i doktorandů dokládají, že účastníci soutěže jsou si vědomi společenské závažnosti problematiky na rozhraní přírodních a humanitních věd. Cena záhy překročila nejen hranice fakulty, kde byla vyhlášena, ale i *alma mater – Karlova univerzita* – jí byla časem příliš malá. V soutěži se již řadu let setkáváme s pracemi mnoha dalších českých a moravských vysokých škol. V posledních několika letech už mohou o ocenění usilovat nejen studenti českých a moravských, ale i slovenských vysokých škol, a to bez ohledu na to, zda absolvovali studijní programy v češtině, ve slovenštině či v angličtině.

Toto jubileum si zaslouží jak zamyšlení nad plody soutěže, tak i důkladné zdokumentování. Název publikace staví ze společenských věd do popředí ekonomii. Právě ekonomie je jako disciplína nejtěsněji spojená s rozvojem naší civilizace, ale současně nese spoluodpovědnost za ekologické problémy naší doby a za vážná ohrožení přírody do budoucna. Ale ani práce přihlášené do soutěže, ani zamyšlení nad nimi nezůstávají jen u ekonomie. Josef Vavroušek se podílel na budování nově vzniklé fakulty i jako platný člen katedry veřejné a sociální politiky. Podílel se zde na výuce i výzkumu a do prvního sborníku odborných studií, věnovaných v České republice zcela novému oboru veřejná politika, přispěl statí „Veřejná politika jako součást systému sebeřízení společnosti". Nabídl mu i pevné hodnotové ukotvení v podobě identifikace hodnot slučitelných s trvale udržitelným způsobem života. Hodnot, které orientují rozhodovatele způsobem, jenž jim umožní dohlédnout dále než jen k horizontu jednoho volebního období či jednoho hospodářského cyklu.

To dokládá i čtvrté klíčové slovo názvu publikace: eudaimonia antických řeckých filosofů, jemuž dnes rozumíme již spíše jako lidskému štěstí než blaženosti. Lidské hodnoty jsou tedy v ohnisku zájmu mladých adeptů soutěže i našeho zamyšlení. A jedním z nejdůležitějších poselství je poznání, že ani ekonomie není osvobozená od hodnot. Naopak, je nesporně hodnotově orientovaná. A to způsobem, který se může ocitat v rozporu jak s ekologií, tak s lidským štěstím. Což volá po nápravě, po konverzi, po změně paradigmatu. Aniž bychom to nějak zamýšleli, při prvním vydání této publikace ke dvacátému výročí naší Ceny jsme shodou náhod pracovali v době vydání encykliky *Laudato si´* papeže Františka. A s překvapením jsme zjišťovali pozoruhodně vysokou afinitu, příbuznost dřívějších vizí Josefa Vavrouška s poselstvím této encykliky.

Sluší se poděkovat Fakultě sociálních věd UK, která Cenu léta sponzorovala a podporuje, že naši jubilejní publikaci zařadila do svého edičního plánu. Pracovnicím fakultní knihovny jsme zavázáni za ochotu při zprostředkování přístupu k archivu studentských prací přihlášených do soutěže. Nakladatelství Karolinum se pak laskavě ujalo druhého, po pěti letech aktualizovaného vydání tohoto příležitostného tisku, od něhož si slibujeme další podporu zájmu o Cenu Josefa Vavrouška do budoucnosti. Naše poděkování rovněž patří všem recenzentům studie za jejich cenné připomínky. Jejich závažnosti jsme si dobře vědomi. Ing. Evě Vavrouškové a Nadaci Partnerství děkujeme za laskavé poskytnutí fotografií do této publikace. A konečně vyjadřujeme svou vděčnost za tu příležitost spolupracovat na přípravě této nevelké, ale pro nás nejen odborně, ale i osobně důležité knihy.

Lubomír Mlčoch, Martin Potůček a Jiří Kameníček
Praha, prosinec 2021

KAPITOLA 1

Kdo byl Josef Vavroušek

Ing. Josef Vavroušek, CSc. (*15. 9. 1944, †18. 3. 1995), generační druh, kolega ve vedení fakulty, přítel. Dva roky ministr – předseda Federálního výboru pro životní prostředí (červen 1990–červen 1992), podobně krátkou dobu proděkan pro rozvoj Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Pro širší veřejnost zazářil jen krátce. Jeho odkaz odolává dvěma desetiletím, a jako by dozrával.

Narozeni ve stejném roce, avšak studující paralelně na vysokých školách v Praze, VŠE a ČVUT, jsme se neznali. Už jako absolvent jsem se z médií dozvěděl o expedici pražských vysokoškoláků do nemocnice Alberta Schweitzera v Lambaréné v africkém Gabonu. Mezi nimi byl i Josef Vavroušek. Co vedlo mladého technika k účasti na humanitární misi? Můžeme se dohadovat, že: „bylo to v něm“. Z pozdějších debat s Josefem bych jistou hypotézu měl.

Josef jako student byl také „pomvěd“, čili pracoval na katedře u doc. RNDr. Alfonse Bašty jako pomocná vědecká síla. Tohoto matematika vyučujícího na ČVUT poutala (patrně jako „koníček“) teologie. K této zálibě neváhal využívat i služeb své pomocné vědecké síly. Jakým překvapením pro Josefa bylo, když jako první vědecký úkol měl z Klementina přinést šest knih, přičemž všechny byly teologické traktáty!

Teologie však pro „Alouška“ Baštu (jak mu familiárně říkali kolegové a přátelé) v žádném případě nebyla únikem od reality. On, vzděláním matematik, se výzkumně zabýval teorií rozhodování. To v podmínkách socialistického plánování a řízení bylo nelehké pole. Klíčovým obohacením teorií – přišedších ze zcela jiných manažerských systémů – se stal jeho koncept „vnitřního modelu světa rozhodovatele“. „Decision maker“ nebyl v Baštově pojetí pouhým bezduchým kalkulátorem nákladů a výnosů, ale osobou, osobností. Vnitřní model světa mladé pomocné vědecké síly nejspíše nemohl zůstat neovlivněn osobností pana docenta.

Svá rozhodnutí nemíváme vždy plně pod kontrolou. Není podstatné, že humanitární expedice našich vysokoškoláků nakonec pro byrokratické pře-

kážky tamního režimu do Lambaréné vůbec nedorazila. Pověst věřícího člověka a humanisty Alberta Schweitzera tím v očích účastníků jistě nijak neutrpěla. A lze se domnívat, že velký vzor ovlivnil vnitřní svět Josefa Vavrouška v tom smyslu, že nestačí jen poznávat, co je dobro a co je zlo. Ale podle poznaného je také třeba jednat. „Acting for the best." Je možné, že spojení víry, bádání, sociální práce a umění, ztělesněné v osobnosti varhanního virtuóza Schweitzera, mělo na Josefa svůj vliv. Býval zasvěceným a vášnivým posluchačem klasické, také varhanní hudby.



Obrázek 1.: Z expedice LAMBARÉNÉ 1968

Co se však ukázalo být rozhodující zkušeností z expedice putující několika africkými státy a co Josefa ovlivnilo na celý další život, byly zážitky ničivých následků neregulovaného (nebo špatně regulovaného) trhu využívajícího přírodní prostředí zemí, skrz které expedice vedla. Tento silný „ekologický" zážitek se na Josefově výzkumném úsilí po značnou dobu nejprve vůbec neprojevoval. Ostatně zabýval se – jak jinak – nikoli kapitalistickým tržním hospodářstvím v zemích třetího světa, ale centrálně plánovaným hospodářstvím reálného socialismu u nás. Josef pracoval v Ústavu pro ekonomiku a řízení vědeckotechnického rozvoje. Jeho publikace *Model systému řízení průmyslového podniku a jeho aplikace* (1974) vyšla v Praze v edici *Ekonomie a společnost* (sv. 72), v níž v příznivějších časech konce šedesátých let a konce našich studií vycházely též překlady nejlepších prací elitních ekonomů ze Západu. Ani v této, ale ani v pozdější Josefově (a jím vedeným kolektivem) práci *Problémy hodnocení vědeckotechnického rozvoje* vydané v Praze v roce 1982 jeho mateřským ústavem, však zvláštní pozornost věnovanou životnímu prostředí nenacházíme.

V té době jsem se s Josefem seznámil. Přes veškerou blízkost výzkumných zájmů však existoval jeden důležitý rozměr Josefovy osobnosti, který mi nebyl příliš srozumitelný. Josef byl vášnivým horolezcem. Což pro mne, který až do maturity vyrůstal na Hané, na jejímž obzoru se v dáli rýsovaly nanejvýš Hostýnské vrchy, byla láska opravdu vzdálená. Pro Josefa však hory, či spíše velehory, byly víc než láska. Byla to vášeň. Jednou mi vyprávěl, jak o vlásek unikl smrti na Pamíru, kde se nad ním a jeho kamarádem zřítila obrovská lavina. Ta – pouze tlakovou vlnou – připravila o život Josefova kolegu. Josefovi se „jen" zlomila jedna kost – lopatka, jak se pevně držel cepínu zaseknutého na poslední chvíli. Po nedlouhé rekonvalescenci, a ještě ne zacelené ráně na duši způsobené ztrátou přítele, se Josef opět chystal do velehor. Tentokrát do Vysokých Tater, jež se mu později po létech staly osudnými. Na moji nechápavou otázku: „Co tam hledá a proč si už nedá pokoj?", měl jasnou a zřetelnou odpověď. Ta však pro tazatele dál zůstávala záhadou a tajemstvím: „Nemám to čím nahradit!" Tak silným zážitkem bylo pro Josefa každé zdolání některého z vysokohorských velikánů. „Dotýkat se vrcholů" (viz Martinek, M. 2014) je jednou z možných interpretací putování cestami duchovního života. I tam poutník riskuje pády do propastí. Avšak „putování do Boha" (sv. Bonaventura) je cílem, který za ta rizika stojí. Tak si po několika desetiletích vysvětluji motivaci pro velkou Josefovu lásku.

Vyprávění o existenciálním zážitku po návratu a neúspěchu cesty na Kavkaz však bylo jen příležitostné, i když si je vybavuji velice živě. Setkali jsme

se z odborných důvodů. Josef se stal mým „zadavatelem“ výzkumné studie, formou „dohody o provedení práce“. Ve studii o chování podniku v plánovacím systému jsem měl popsat svých deset let praktických zkušeností z práce v podniku TESLA Holešovice. Těch deset let jsem se také znal s Evou, později Josefovou ženou. Ing. Eva Mlčouchová rovněž pracovala v Tesle a kvůli podobnosti našich příjmení mne často žertem oslovovala jako brášku bez „u“. Za příjmením Mlčouchová, jež Eva tehdy nesla, se skrývala její předchozí velká láska, a další velká vášeň pro velehory, rovněž zaplacená cenou nejvyšší. Evin první manžel Vladislav zahynul v roce 1968 ve svých devětadvaceti letech při výstupu na Grand Pilier d’Angle v masivu Mont Blancu.



Obrázek 2.: S manželkou Evou, léta sedmdesátá

Dotýkat se vrcholů, po tom Josef toužil i ve výzkumu. Práci, kterou mi zadával, nepodmiňoval žádným vedlejším ideologickým omezením. Nabízel mi naprostou akademickou svobodu, což byl v časech normalizace kontrast, který dnes se nedá hodnověrně popsat. Já jsem této tvůrčí svobody využil. Byla pro mne darem.

Problémy s vyzněním studie se projevily až poté, když Josef navrhl, aby Ústav mou práci publikoval. K tomu sice došlo, ale až v roce 1990 a v jiném